

Rijeka - prvi hrvatski grad u Réseau Art Nouveau Networku

Lozzi-Barković, Julija

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 163 - 168**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:418297>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Rijeka – prvi hrvatski grad u *Réseau Art Nouveau Networku*

Jugendstil, Modern Style, Glasgow Style, Secession, Nieuwe Kunst, Stile Liberty, Ecole de Nancy, Modernisme nazivi su inačica paneuroskog kulturnog fenomena, poznatijeg pod zajedničkim imenom *Art Nouveau*, u Hrvatskoj uobičajenijim terminom secesija. Pojavljuje se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, stremeći k slobodi stvaralaštva, povezanosti umjetnosti i života te usuglašenosti umjetnosti s vremenom njezina nastanka. Teži uspostavi sveobuhvatne umjetnosti, a geslo o njezinoj integraciji uvodi je u svakodnevni život te ona postaje dekorativnom umjetnošću: slika i skulptura sastavni su dio nekoga prostora i služe mu kao ukras. Zamisao *Gesamtkunstwerka* neminovno potiče obrtnike na pojačan aktivitet te je produkcija umjetničkog obrta u tom razdoblju vrlo značajna. U susretu s graditeljskom problematikom secesija se okreće protiv vladajućeg historicizma zahtijevajući nove kvalitete jer će, osim stilskih, rješavati funkcionalne i tehničke probleme. To se, prije svega, odražava u primjeni novih materijala (betona, željeza, stakla) istodobno u konstruktivne i dekorativne svrhe. Iako je *Art Nouveau* baština dugo bila podcijenjena, ipak su danas mnoga njezina ostvarenja općepoznata zahvaljujući istraživanjima te njezinoj valorizaciji i obnovi, međutim, još su uvijek brojne gradske sredine s bogatim naslijeđem s prijelaza stoljeća nepoznate i neotkrivene te su stoga predmet interesa europske mreže secesijskih gradova *Réseau Art Nouveau Network* (RANN).¹

Neprofitna udruga *Réseau Art Nouveau Network* utemeljena je 1999. godine na poticaj Regionalnog odjela za zaštitu spomenika i spomeničkih područja u Bruxellesu (Region Department of Historic Sites and Monuments). U godini njezina osnivanja bilo je pozvano trinaest europskih gradova i regija s bogatim *Art Nouveau* naslijeđem: Ålesund, Barcelona, Bruxelles, Budimpešta, Glasgow, Helsinki, Ljubljana, Nancy, Palermo, Reus, Riga, Terrassa, Beč i tehnički partner Ecole d'Avignon, a namjera je bila ujediniti ih i konstituirati prvu europsku *network* suradnju na području zajedničkog interesa.²

Ciljevi mreže su razvijanje aktivne suradnje i razmjena iskustava među mnogobrojnim europskim članicama uključenima u istraživanje, zaštita i promocija međunarodnog *Art Nouveau* naslijeđa te poticanje interesa šire publike i autoriteta odgovornih za njezino očuvanje. Temeljni način funkcioniranja mreže su projekti od kojih su ostvareni sljedeći: *Art Nouveau* u Europi danas – ocjena stanja, koji je realiziran u godini njegova osnivanja, *Art Nouveau* u projektu, koji je

trajao od 2001. do 2004., te *Art Nouveau* i društvo, aktualan u razdoblju od 2005. do 2008. godine.

U prvoj godini djelovanja RANN-a, okupljanjem inicijatora, predstavnika europskih gradova koji su potpisali zajednički dokument o suradnji, na nekoliko plenarnih sjednica dogovoren je grafički identitet, objavljena je galerija fotografija na web-stranicama te publikacija pod nazivom *Art Nouveau in Europe Today*, koja je predstavljena u svim gradovima partnerima. Nakon toga nastavlja djelovati kroz višegodišnje projekte.³ Prvi višegodišnji projekt bio je u znaku putujuće izložbe *Art Nouveau in Progress*, osmišljene s nakanom istraživanja sporne građe u trinaest umreženih gradova. Na izložbi su bili predstavljeni mnogi uništeni primjeri baštine s prijelaza stoljeća ili pak oni sačuvani te primjereno restaurirani i konzervirani. Izložba je realizirana u svim partnerskim gradovima koji su dali prilog u prezentaciji vlastitog *Art Nouveau* naslijeđa te predložili projekte njegove obnove. Tijekom druge etape rada (2001. – 2004.) povećan je broj partnera s prvotnih trinaest na devetnaest gradova. Mreži su se pridružili Bad Nauheim, La Chaux-de-Fonds, La Habana Vieja, Łódź i dvije talijanske regije: Varese i Lombardija.

Projekt *Art Nouveau and Society* (2005. – 2008.) obuhvatio je više programa koji su se u okviru daljnjeg djelovanja RANN-a ustalili. Inovacijski laboratoriji osmišljeni su tijekom 2003. i 2004., u vrijeme kada je pokrenuta kampanja senzibiliziranja mladih kroz edukacijske pakete koji nude popularne publikacije, slikovnice, radne listiće i *online* aktivnosti. Noćna knjiga, primjerice, dizajnirana je za djecu u osnovnoj školi, a nudi kratke priče, primjerice, o ulozi sna i čudnovatih stvorenja iz noćnih mora karakterističnih za fenomen *Art Nouveau*, kao i niz vježbi i igara na temu stila (predmeti, namještaj, zgrade). Cvjetna knjiga nudi pak kratke priče o ulozi florealnog ukrasa u *Art Nouveau*, pojašnjava imena cvijeća i biljaka te njihovu simboliku, donosi praktične vježbe poput onih kako učiniti otisak cvijeta ili napraviti ornamentalni friz. U daljnje aktivnosti RANN-a uključen je i izuzetno važan program povijesnih laboratorija (*historical lab*), odnosno znanstvenih kolokvija za eksperte koji se bave *Art Nouveauom*. Neki od ostvarenih laboratorija bili su posvećeni temi međunarodnih trendova s prijelaza stoljeća i nacionalnim identitetima, a jedan od njih održan je u Ljubljani 2006., zatim urbanom kvalitetom i percepcijom prirode, o čemu se raspravljalo u Comu 2007. Skup posvećen zdravlju duha i tijela bio je organiziran u Bad Nauheimu 2008., budući da je riječ o čuvenom banjском lje-

čilištu koje je neizmijenjeno sačuvano do danas.⁴ U okviru programskog djelovanja mreže vrlo su važne i multilateralne razmjene koje se temelje na posebnim potrebama pojedinih partnera, osobito onih koji se bave kulturnim turizmom ili su aktivni u akademskom sektoru, kako bi razmijenili svoje znanje i iskustvo, a sve, dakako, s ciljem promidžbe *Art Nouveau* naslijeđa na globalnom planu. Kroz međunarodnu suradnju profesionalci razvijaju ideju paneuropske prirode ovoga kulturno-umjetničkog fenomena pa su u tome smislu izuzetno zanimljive teme iz aktualnog projekta *Art Nouveau & Ecology*, primjerice, politika zaštite i financijske potpore u održavanju zgrada u Europi, o čemu će se nekoliko puta raspravljati na skupovima u Bruxellesu i Helsinkiju 2011. – 2013. U tom smislu nezaobilazne su i teme kako sačuvati obrtnički *know-how* u obnovi i održavanju građevina, kako se nositi s nestankom nekih materijala te kako se prilagoditi postojećim standardima i klimatskim promjenama u njihovu očuvanju. O ulozi neprofitnih udruga koje se bave *Art Nouveau* fenomenom raspravljat će se u Barceloni 2011.⁵

Projekt *Art Nouveau and Society* je u konačnici rezultirao i multimedijalnom prezentacijom/videom koji propituje politički i ekonomski kontekst fenomena i povezuje gradove partnere kroz prošlost i sadašnjost. Video se tretira kao jedan od alata na raspolaganju svakome od partnera kao izraz vlastite jedinstvenosti u europskom okviru. Riječ je i o kvalitetnom edukativnom materijalu zbog slojevitog i integracijskog pristupa temi.⁶

Rijeka – prvi hrvatski grad u Réseau Art Nouveau Networku

Odjelu gradske uprave za kulturu Grada Rijeke 2009. predložena je namjera pridruživanja Rijeke *Réseau Art Nouveau Networku*.⁷ Neosporno je da Rijeka posjeduje bogato secesijsko naslijeđe, prije svega graditeljsko, koje je primjereno dokumentirano i prezentirano, ali koje na međunarodnoj razini još uvijek nije afirmirano na način koji bi bio primjeren njegovoj europskoj dimenziji. Gradska uprava Rijeke materijalno je podržala inicijativu/projekt te je, krajem iste godine na redovitoj plenarnoj skupštini RANN-a u Bruxellesu, Rijeka prihvaćena kao novi partner.⁸ Činjenica je da su i prethodni napori u senzibiliziranju javnosti za riječku secesijsku baštinu bili mnogobrojni i djelotvorni, primjerice, izložba *Arhitektura secesije u Rijeci 1900. – 1925.*, koja je krajem 1997. te u prvoj polovini 1998. godine održana u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti kao plod multidisciplinarnе suradnje stručnjaka muzeja i vanjskih suradnika iz Rijeke, Zagreba, Trsta i Budimpešte. Nakon te manifestacije dio ekipe istih stručnjaka i dalje se aktivno bavi secesijskim naslijeđem, a održane su i druge izložbe s arhivskom i fotografskom građom o riječkoj secesiji (*Secesija na riječkim grobljima*, Državni arhiv u Rijeci, 1998., Metropolis, Budimpešta, 2005.), objavljeni su opsežni katalozi i knjige, članci u domaćim i stranim časopisima, na nekoliko domaćih i međunarodnih skupova predstavljene su pojedine tematske cjeline riječke secesijske arhitekture (Osijek, Dubrovnik, Zagreb, Trst, Bologna, Viareggio).⁹ No dosad je ipak premalo učinjeno u pogledu njezine zaštite i konzervacije što potvrđuje situacija na terenu koja je dosta loša.

Smatrali smo stoga da je došao trenutak da se ponovo skrene pozornost na riječku secesijsku baštinu, koju smo, nažalost, prepustili zubu vremena, i sve podigne na višu razinu u okviru djelovanja krovnih i međusobno povezanih međunarodnih organizacija, čiji je interes *Art Nouveau*, a to su spominjani RANN sa sjedištem u Bruxellesu, *Art Nouveau European Route* i *Docomomo*, obje sa sjedištem u Barceloni. U posljednje vrijeme, povezano sa zaštitom kulturnih dobara, čemu su posebno usmjerene aktivnosti navedenih međunarodnih tijela, promovira se novi pristup na planu konzervacije i restauracije arhitekture, koji je zapravo orijentiran na prevenciju i ide za time da se kontinuiranim ulaganjem u održavanje zgrada spriječi njihovo propadanje. Takav pristup prije svega podrazumijeva edukaciju vlasnika i korisnika građevina, a onda i njihov aktivan, partnerski odnos s gradskim strukturama, konzervatorima i stručnim savjetodavnim tijelima, koja uključuju i povjesničare umjetnosti te sveučilišne profesore, kako bi se zajedničkim snagama pokušale dati smjernice za konkretne zahvate.¹⁰

Primjer adaptacije secesijskog pročelja te unutarnje i vanjske opreme zgrada

U Rijeci, čak i ondje gdje se započela obnova, ostaje pitanje koliko je to bilo uspješno. Na Korzu, središnjoj pješačkoj zoni, nedavno je obnovljeno pročelje kuće Schittar koja je nekada imala ostakljeno potkrovlje za smještaj fotoateljea.¹¹ Riječ je o raritetnom primjeru vrlo rane primjene tzv. pete fasade, što je u Hrvatskoj jedinstveno. Izvorni projekt adaptacije kuće Schittar, čiji je autor Emilio Ambrosini, seže u 1905., a vjerojatno je izrađen po uzoru na neostvareni projekt Vjekoslava Bastla za stambeno-poslovnu zgradu s ostakljenom atikom fotografskog ateljea, koji je publiciran u časopisu *Der Architect* 1900. godine.¹² Bilo bi idealno da je pri obnovi kuće Schittar u Rijeci rekonstruirano i to potkrovlje, ali nije, kao što se odstupilo i u drugim detaljima, pa cijelo zdanje odaje specifičan i vrlo osoban pristup autora obnove.

Pročelje kuće Schittar danas je monokromno, tako da floreálni detalji na pročelju nisu uočljivi, što otvara pitanje negacije stila i koliko se pri obnovi treba približiti uzoru. Takvi primjeri obnove, a ne samo oni zapuštene baštine, pokazuju da nam treba bolja suradnja stručnjaka s vlasnicima i korisnicima zgrada, ali i stručnjaka iz akademskog sektora s onima iz područja zaštite.

Rijeka, nadalje, ima nekoliko secesijskih dizala, a od sačuvanih najstarije datira iz 1912., pa govorimo o najstarijem takvom u Hrvatskoj. Druga dva sačuvana dizala u zgradi u Ulici Ivana Grohovca na kućnom broju 1 i 3 proizvedena su 1916. godine.¹³ Riječki konzervatori uspjeli su 2007. oba upisati na Listu registriranih kulturnih dobara, što je bio svojevrsan presedan, budući da se donedavno liftovi u Hrvatskoj nisu vrednovali kao kulturno dobro. Dizala su marke Schindler, koja je uz tvrtku Stigler početkom 20. stoljeća vodeća u proizvodnji liftova ugrađivanih u zgradama europskih i svjetskih metropola. Jednaki liftovi postoje u Madridu, Berlinu, Beču, Istanbulu, New Yorku, a mnogi od njih su i danas u funkciji.¹⁴

Stanari zgrade u Ulici Ivana Grohovca, na inicijativu konzervatora, prijavili su se zasebnim programima na natječaj za sufinanciranje javnih potreba u kulturi Grada Rijeke za 2008., 2009. i 2010. godinu, a projekt je prijavljen i za sredstva Ministarstva kulture.¹⁵ Kulturno vijeće Grada Rijeke za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara programe stanara ocijenilo je najvišom ocjenom i predložilo sufinanciranje cjelovite restauracije dizala iz 1916., što će poslužiti kao *case study* za dizalo iz 1912., čija bi restauracija tada trebala uslijediti.¹⁶

Glede restauracije dizala iz 1916. konzultirane su arhitektonska i strojarska struka, no isprva se pokazalo da ih se teško može obnoviti i ujedno prilagoditi modernim propisima koji vrijede za dizala. Stoga se išlo na primjenu europskih propisa koji vrijede za povijesna dizala i zaštićena kulturna dobra, čija je legislativa nešto drukčija od one za suvremene građevine i urbanu opremu. Nakon toga ishodovana je suglasnost tehničke struke te je potom izrađen projekt restauracije. Dosad je restaurirana mreža okna, koja je očišćena i nanovo obojena. Slijedi obnova drvene kabine, stroja i cijelog mehanizma, novo uvođenje struje i nekoliko građevinskih sanacijskih zahvata, no zbog velikih ukupnih troškova radi se etapno.¹⁷

Primjer specifičnog i uspješnog zahvata je i poligonalni erker vile Kramar izgrađene 1912.¹⁸ Ono što je bilo moguće restaurirano je, poput kamenog parapeta i kovane željezne konstrukcije erkera, dok je stakleni oslik rekonstruiran prema izvorniku faksimilskim postupkom jer je stakla trebalo posve zamijeniti. Restaurator Robert Mijalić, akademski slikar, primijenio je tehniku oslikavanja koja spada u tradicionalne, sa starim recepturama pigmenta, a sve je pečeno na visokoj temperaturi kako bi oslik ostao trajan i postojan. Oslik je izvorno bio izveden vrstom boje koja nije namijenjena slikanju na staklu, zbog čega je s vremenom posve izbljeduje. Vidljive su bile samo konture, dok je izvorna boja ostala nepoznata. Pretpostavlja se da je bila riječ o zelenim listovima i toplim bojama u prikazu breskvi koje se ritmički ponavljaju duž ruba, a oslike je vjerojatno izveo prvobitni vlasnik vile, slikar Antonio Kramar.¹⁹

Prezentirane restauracije unutarnje i vanjske opreme secesijskih zgrada u Rijeci primjeri su konačnog uspostavljanja dobre suradnje konzervatora sa stanarima te tiskovnim medijima koji nastoje približiti i popularizirati djelovanje gradskih i državnih institucija koje skrbe o zaštiti kulturnih dobara, što se počinje pokazivati poticajnim i za druge imatelje i korisnike secesijske te ostale baštine u Rijeci.²⁰

Vodič po riječkoj secesijskoj arhitekturi

Jedna od platformi djelovanja *Réseau Art Nouveau Networka* je i populariziranje teme *Art Nouveau* naslijeđa. Shodno

tomu, u okviru aktivnosti Društva povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja pred publiciranjem je pristupačni vodič po riječkoj secesijskoj arhitekturi kao doprinos urbanom turizmu, ali i ideji o inzistiranju na trajno prisutnoj svijesti o značaju secesijske baštine u građana Rijeke.²¹

No da bismo imali što pokazati i ponositi se time, baštinu valja i kvalitetno održavati, čemu doprinose i predstavljeni mali pomaci na području obnove nepokretne i pokretne secesijske baštine. Ako se oni provode kontinuirano i sustavno, neminovno će doći do rezultata povezanih s ostvarivanjem ciljeva koje smo si postavili, a koji su u skladu s aktualnim trendom »planirane konzervacije« arhitektonske baštine 20. stoljeća, koju zagovaraju Docomomo i UNESCO, katedra za zaštitu i konzervaciju, održavanje i nadzor spomenika i krajolika.²²

U novom petogodišnjem razdoblju RANN-a ključan je spominjani projekt *Art Nouveau & Ecology*, materijalno podržan programom Europske komisije Culture 2007. – 2013., kojim će se pokušati ukazati na važnost ekologije od vremena *Art Nouveau* do danas, na *Art Nouveau* i održivi razvoj, zatim na utjecaj klime na baštinu. Inovativna izložba *Art Nouveau & Nature*, zahvaljujući svojem taktinom aspektu, omogućit će percepciju *Art Nouveau* materijala u različitim razinama obrade, od sirovog stanja do umjetničkog djela, a bit će održana u svim gradovima partnerima i u drugim europskim gradovima nakon završetka projekta. Planira se i pet povijesnih laboratorija, a onaj pod geslom »Art Nouveau Herbarium« već je održan 2010. u Terrassi, te u Bruxellesu na temu »Perception of Art Nouveau«, što je uključilo i obilježavanje 10. godišnjice postojanja RANN-a.²³

Rijeka je u projektu *Art Nouveau & Ecology* prisutna kao promatrač, budući da se mreži pridružila nakon njegove aplikacije, ali joj je kao partneru omogućeno sudjelovanje u projektu na određenim razinama – u segmentu historijskih laboratorija koji uobičajeno nude mogućnost razmjene znanja i praktičnih iskustava (*know-how*), a čije su teme namijenjene profesionalcima i široj publici. U laboratoriju koji će biti održan u Barceloni u lipnju 2011. te će se pozabaviti problematikom turizma i održivosti za *Art Nouveau* (»Tourism and sustainability for Art Nouveau«), Rijeka će predstaviti vlastitu viziju održivosti secesijske baštine kroz segment kulturnog turizma.²⁴

Pridruživanje Rijeke *Réseau Art Nouveau Networku* poticaj je i drugim hrvatskim gradovima s bogatim secesijskim naslijeđem da se uključe u ovu međunarodnu mrežu, zbog daljnjeg doprinosa promociji, zaštiti i popularizaciji nacionalnog *Art Nouveau* naslijeđa u globalnim okvirima.²⁵

Bilješke

1

JULIJA LOZZI-BARKOVIĆ, Secesija u arhitekturi Rijeke, Rijeka, 2010., 29–30; DAINA GLAVOČIĆ, Rijeka u mreži secesijskih gradova, u: *Sušačka revija*, 68 (2010.), 59–60.

2

Réseau Art Nouveau Network (RANN) osnovana je s filantropskim, znanstvenim, umjetničkim i pedagoškim ciljevima na neodređeno razdoblje. Područje interesa joj je fenomen *Art Nouveau* vezan uz pokretnu i nepokretnu te materijalnu i nematerijalnu baštinu iz razdoblja od 1890. do 1920. (iz Statuta RANN-a).

3

http://www.artnouveau-net.eu/get_page.asp?stran=31

4

CHRISTINA USLULAR-THIELE, Art Nouveau in Bad Nauheim, u: *Coup de fouet*, 12 (2008.), 3.

5

Dossier de candidature du projet *Art Nouveau & Ecologie* (507356-CU-1-2010-1-BE-CULTURE-VOL11), Bruxelles, 2009.

6

DVD verzija *Art Nouveau & Society* predstavljena je u Bad Nauheimu u svibnju 2008. prilikom održavanja historijskog laboratorija »Art Nouveau: Healthy in Body and Mind«.

7

Inicijalnu grupu čine predstavnice dviju riječkih institucija: Muzeja moderne i suvremene umjetnosti (Daina Glavočić) i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za povijest umjetnosti (Julija Lozzi-Barković i Jasna Rotim Malvić). Aplikacija za pristup mreži podnijeta je u Bad Nauheimu u svibnju 2008., nakon čega su predstavnice RANN-a posjetile Rijeku i stekle uvid u secesijsku arhitekturu. Na generalnoj skupštini u Bruxellesu u prosincu 2009. Rijeka je jednoglasno podržana kao novi partner u mreži.

8

Uz Rijeku su se kandidirali Palermo, Varese i Łodz te ponovno Beč i Budimpešta (*Reseau Art Nouveau Network Association – ASBL*, Bruxelles, XII. 2009., General Assembly, Ga1 General Assembly Agenda, Bruxelles, 17. – 18. XII. 2008.).

9

Arhitektura secesije u Rijeci, arhitektura i urbanizam početka XX. stoljeća, 1900. – 1925., MGR, Rijeka, 1997.; NANA PALINIĆ, O povijesti riječkih kinematografa: Teatro Fenice – Cine-teatro Fenice – Kino Partizan – Kino Teatro Fenice, u: *Dometi*, 1–6 (1996.), 167–188; DAINA GLAVOČIĆ, Secesija na riječkim grobljima, DAR, Rijeka, 1998.; DAINA GLAVOČIĆ, Stari izlozi riječkih trgovina, DAR, Rijeka, 1999.; MIRJANA KOS, JULIJA LOZZI-BARKOVIĆ, Kvarnerska kupališna baština – nestala kupališta s kraja XIX. i početka XX. stoljeća, Rijeka–Opatija, 2009.; JULIJA LOZZI-BARKOVIĆ, Secesija u arhitekturi Rijeke, Rijeka, 2010.

10

Toj problematici bio je posvećen međunarodni kongres *Conservazione programmata per il patrimonio architettonico del XX secolo*, održan u organizaciji Politehničkog fakulteta u Milanu, talijanskog ogranka Docomomo-a i UNESCO-ove katedre za zaštitu i konzervaciju, održavanje i nadzor spomenika i krajolika 30. i 31. listopada 2009. u Comu, Italija; KOEN VAN BALEN, Preventive conservation of monuments and sites, u: *Conservazione programmata per*

il patrimonio architettonico del XX secolo, (ur.) Andrea Canziani, Como, 2009., 19–21.

11

Potkrovni prostor bio je otvoren balkonom prema šetalištu, a ostakljenje je dopuštalo moderan fotografski studio s prirodnom rasvjetom, vlasnika Edmonda Jelussicha (Državni arhiv Rijeka, Fond Tehničkog ureda grada Rijeke, *Ufficio tecnico comunale* (JU 51), br. 78/905.).

12

ALEKSANDER LASLO, Lica moderniteta 1898. – 1918.: zagrebačka arhitektura secesijske epohe, u: *Secesija u Hrvatskoj*, Zagreb, 2003., 22.

13

Intenzivan rad riječkih konzervatora pridonio je otkriću da Rijeka ima čak šest dizala s početka 20. stoljeća.

14

IVA VLAŠIMSKY, Riječke zgrade skrivaju najstarija hrvatska dizala, u: *Novi List*, 9. XII. 2009., 28–29.

15

Prijedlog plana raspodjele sredstava spomeničke rente za 2010. godinu, Grad Rijeka, Rijeka, 10. XII. 2009. Građanima koji se prijavljuju za sufinanciranje iz gradskog Programa javnih potreba u kulturi pomaže se pri izradi dokumentacije i ispunjavanju prijavnica te ih se upućuje konzervatorima za besplatan i stručan savjet. Konzervatorski uvjeti vrlo su jednostavni, treba poštovati izvorno, materijalom i tehnikom ponoviti prvobitno oblikovanje. Dalje ih se upućuje na restauratore ili majstore, a pomaže im se i u nadziranju zahvata na zgradama.

16

DAR, JU 51, 213/910., 196/912. Riječ je o uglovnici prvobitnog vlasnika Sambalino-Plöech, danas u Supilovoj ulici 13. U ulaznoj veži, u središnjem dijelu stubišta, dominiraju vratna krila od kovanog željeza voznoga žičanog okna dizala. Dizalo marke Stigler, drvene kabine s ostakljenim otvorima i vratnim krilima, planirano je projektom iz 1912. Kristalna stakla krase motivi pjeskarenih ruža. Visina koju dizalo savladava je 19,30 m, s maksimalnom moći podizanja od 350 kg. Oko dizala spiralno se podiže kameno stubište s ukrasnom kovanoželjeznom ogradom.

17

Informacije su dobivene od Gordane Sobota Matejčić, konzervatorice pokretnih kulturnih dobara iz Konzervatorskog odjela u Rijeci.

18

Vila Kramar nalazi se u Ulici F. Prešerna 32/Belveder-Kozala. Na restauraciju secesijskog erкера nisu se odlučili svi stanari zgrade, nego jedna obitelj koja ima erker u sklopu svoga stana. Vlasnik stana aplicirao je molbu na natječaj za sufinanciranje Programa javnih potreba u kulturi Grada Rijeke za 2010. te je dobio sredstva za restauraciju, što bi moglo biti poticajno ostalim stanarima za obnovu cijelog pročelja.

19

DAR, JU 51, br. 156/908.

20

IVA VLAŠIMSKY, Baština nepoznanica za stanare Rijeke, u: *Novi List*, 22. VII. 2010.

21

DAINA GLAVOČIĆ, JULIJA LOZZI BARKOVIĆ, JASNA ROTIM MALVIĆ, Vodič po riječkoj secesijskoj arhitekturi, DPUR (u tisku).

22

Tome posebno doprinosi mogućnost korištenja sredstava spomeničke rente iz proračuna Grada Rijeke. Tim sredstvima, udruženim sa sredstvima suvlasnika ili vlasnika objekata, obnavljaju se pročelja i krovovi zgrada na području zaštićene urbanističke cjeline grada. Program sanacije i obnove pročelja i krovova započeo je 2006., a bez takvog načina financiranja građevine bi vrlo teško bile obnavljane dinamikom koja se posljednjih godina još intenzivira.

23

Réseau Art Nouveau Network Association – ASBL, Bruxelles, XII. 2010., General Assembly, General programme for the actions, Activities for the »Art Nouveau & Ecology« project.

24

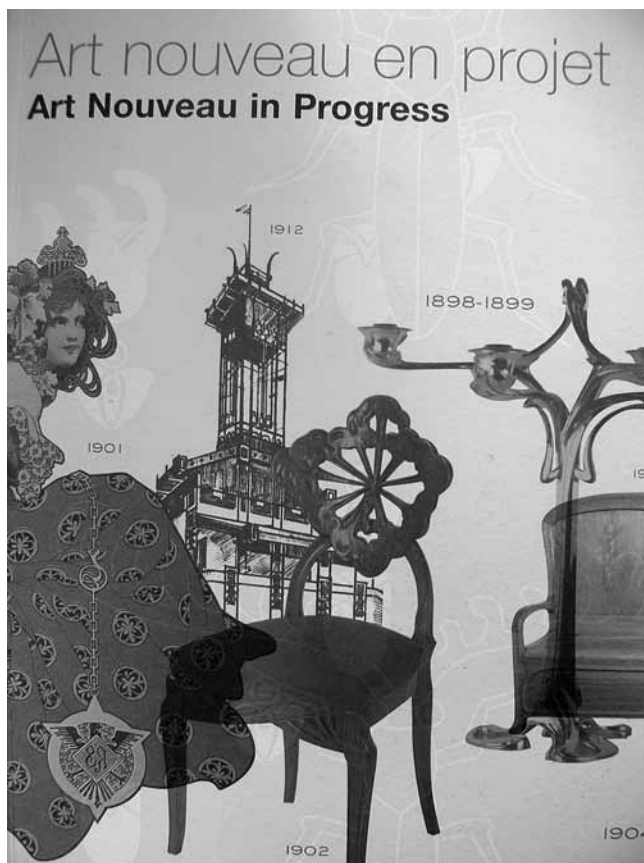
Art Nouveau & Ecology, Barcelona, V. 2011/General Programme for all the Actions.

25

Dobar primjer je Lombardija koja je članstvom u *Réseau Art Nouveau Networku* promovirala svoju *Art Nouveau* baštinu primjerenom njezinoj vrijednosti i zastupljenosti, budući da se po pitanju kulturnog naslijeđa u regiji favoriziraju ranija razdoblja, osobito renesansa i barok.

2. Kuća Schittar u Rijeci s ostakljenom atikom potkrovlja za smještaj fotoateljea; autor projekta adaptacije E. Ambrosini (iz zbirke V. Hreljanovića)

1. Katalog izložbe *Art Nouveau in Progress* *Art Nouveau*, realizirane u okviru prvog projekta *Réseau Art Nouveau Networka* (2001. – 2004.)

3. Najstarije sačuvano secesijsko dizalo marke Schindler u Rijeci, iz 1912. godine, Supilova ul. 13 (snimila J. Lozzi Barković)

4. Restaurirani poligonalni erker vile Kramar u Ulici F. Prešerna 32 u Rijeci (snimio D. Krizmanić)

5. Logo mreže *Réseau Art Nouveau Network*